

OND.
13
①

NEDERLANDS INSTITUUT VOOR
PREVENTIEVE GENEESKUNDE - LEIDEN

ONDERZOEK NAAR DE VOEDING VAN DE LEIDSE STUDENTEN

ONDERZOEKINGEN EN MEDEDELINGEN UIT HET
NEDERLANDS INSTITUUT VOOR PRAEVENTIEVE GENEESKUNDE

XIII

ONDERZOEK NAAR DE VOEDING VAN DE LEIDSE STUDENTEN

DOOR

Dr C. DEN HARTOG

Directeur van het Voorlichtings-
bureau van de Voedingsraad

C. A. G. NASS

Hoofd van de afdeling Statistiek
van het Nederlands Instituut
voor Praeventieve Geneeskunde

F. W. FRETS

arts, destijds lid van de Leidse
Commissie voor Universitaire
Gezondheidszorg

1955

H E STENFERT KROESE N.V. - LEIDEN

INHOUD

I	Doel, opzet en organisatie van het onderzoek	7
II	De „volwaardigheid“ der warme maaltijden	13
III	De woonplaats	14
IV	Oorzakelijke factoren voor verminderde volwaardigheid	16
V	Redenen voor het zich onvolwaardig voeden	22
VI	Melk (vraag 13)	31
VII	In hoeverre is het onderzoek representatief?	33

Hoofdstuk I

DOEL, OPZET EN ORGANISATIE VAN HET ONDERZOEK

Inleiding

Het vraagstuk van de voeding der studenten — met name wat betreft de warme maaltijd — heeft ook in Leiden sinds enige jaren de gemeederen periodiek beziggehouden, zonder dat evenwel een definitieve beslissing in deze kon worden genomen. Sinds het bekend worden der resultaten na de enquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek naar de sociale omstandigheden van de studenten in 1947/48, waarbij bleek dat 42% der in Leiden wonende studenten niet dagelijks een warme maaltijd gebruikte, werd men zich er wel van bewust dat hier een onbevredigende toestand bestond. De Sociëteit Minerva (L. S. C.) bleek in principe genegen op bepaalde uren de deuren van haar eetzaal ook voor niet-Corpsleden te openen; om een indruk te krijgen van de te verwachten toeloop deed zij een eenvoudig opinieonderzoek. De aard en het aantal der ontvangen antwoorden echter, lieten een bepaalde conclusie voorshands niet toe. De Leidse Studenten Contact Commissie (omvattende vertegenwoordigers van alle studentenorganisaties) meende het hier evenwel niet bij te mogen laten en verzocht enige personen uit het midden der georganiseerde en niet-georganiseerde studenten benevens een lid der Commissie voor Universitaire Gezondheidszorg, deze gehele aangelegenheid, aan de hand van genoemd opinie-onderzoek, aan een hernieuwde beschouwing te onderwerpen en haar van advies te dienen. Daarbij werd het echter al spoedig duidelijk, dat inderdaad op die gegevens geen oordeel te baseren was, reden waarom geadviseerd werd, een uitgebreider onderzoek in te stellen, waartoe contact diende te worden opgenomen met het Voorlichtingsbureau van de Voedingsraad en de Afdeling Statistiek van het Nederlands Instituut voor Praeventieve Geneeskunde. De Leidse Studenten Contact Commissie gaf haar fiat; de genoemde instanties bleken ten volle tot medewerking bereid.

Doel en opzet der enquêtes van het onderzoek

Daar de vraagstelling zich nadrukkelijk beperkte tot die der eventuele noodzakelijkheid om op enigerlei wijze (b. v. door het instellen van een Mensa Academica) de voorziening van warme maaltijden aan de studenten te verbeteren, werd — mede om praktische redenen — na ampele overwegingen besloten, het onderzoek alleen op deze facet der voeding te richten. Als methode voor onderzoek werd die der schriftelijke vragenlijst gekozen.

Het is een bekend feit, dat een modern voedingsonderzoek bij voorkeur de inventarisatie- of budget methode moet volgen en dat een werkwijze met vragenlijsten hoogstens een nader inzicht geeft in voedingsgewoonten zonder geschikt te zijn voor de bestudering van het werkelijke verbruik van een groep. De omstandigheden lieten echter

niet toe de — zeer uitgebreide — andere methodieken te volgen; daarnaast was men van deskundige zijde van mening dat hier toch ook de bestudering van de voedingsgewoonten wel van nüt zou zijn, temeer daar er over dit onderwerp wat betreft de studentenmaatschappij, weinig gegevens bestaan. Dit moet ook gelden voor het genoemde onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek, dat zich wel met "de warme maaltijd" in het algemeen bezighoudt maar over de aard daarvan geen nadere qualificaties geeft. Nu is het een ervaringsfeit dat de student het begrip "warme maaltijd" zeer ruim neemt en dat met name datgene wat op kamers gegeten wordt, deze betiteling vaak ten onrechte draagt. Daarom was men van mening dat een nauwkeuriger omschrijving van dit begrip nodig was om een wat zuiverder beeld te krijgen. Nog enige andere maatregelen werden te baat genomen om de gegevens nader te preciseren; hierop zal later worden ingegaan.

De bedoeling was om op deze wijze tot een kwalitatieve beoordeling te komen van de warme maaltijd en om aan de hand daarvan een mening te vormen over de eventuele noodzakelijkheid van een Mensa alsmede om een schatting te maken over de gewenste omvang daarvan, gezien het percentage zich onvoldoende voedenden.

Men was zich wél ervan bewust dat de aldus verzamelde gegevens slechts een beperkte waarde kunnen hebben, omdat bij de voeding der studenten óók vele factoren van psychologische en sociale aard meespelen.

Men maakte zich dan ook niet de illusie, dat door een verandering der materiële situatie alleen, plots een ideale toestand zou worden geschapen. Nochtans werd het na rijp beraad de moeite waard geacht, het onderzoek uit te voeren.

Financiëring, organisatie, administratie

Door de drie in de Inleiding genoemde instellingen werd na inleidende besprekingen de technische uitwerking en inhoud van het enquêteformulier bepaald. De kosten van drukken en verzending werden door het Voorlichtingsbureau van de Voedingsraad gedragen; het verzenden en administratie zou in Leiden door studenten vrijwilligers gescheiden, terwijl het Nederlands Instituut voor Praeventieve Geneeskunde zich bereid verklaarde om de statistische bewerking uit te voeren. Op deze wijze werden de uiteindelijke kosten voor de Leidse Studenten Gemeenschap laag gehouden; zonder de genoemde ruime steun zou het onderzoek voor hen nooit uitvoerbaar zijn geweest.

De formulieren waren genummerd, volgens een bepaalde sleutel aansluitend op de adreslijst om een later rappèl van niet-ontvangen antwoorden mogelijk te maken. Zoals later zal blijken, heeft dit — hoewel het de administratie zeer belastte — zijn nut gehad. Volledige anonimiteit was evenwel gewaarborgd, daar de medewerker die de adreslijst beheerde, geen inzage in de ingevulde formulieren had.

De enquêteformulieren werden in Februari 1950 verzonden, terwijl tegelijkertijd in het Leids Universiteitsblad een artikel verscheen, waarin Prof. Dinger als voorzitter van de Leidse Commissie voor Universitaire Gezondheidszorg het doel van het onderzoek uiteenzette en tot medewerking opwekte. Dit, alsmede het semi-officiële karakter van het onderzoek heeft er zeker toe bijgedragen, dat een bevredigend aantal antwoorden werd ontvangen.

Het enquêteformulier

Voorop stond dat de uitgebreidheid der vragen niet te groot moest zijn en de verzending minimale moeite zou kosten, om te voorkomen, dat de beantwoording tot een rustig ogenblik uitgesteld (d. w. z. afgesteld) zou worden. Daarom ook dat nog een kort verklarend en opwekkend woord in het formulier werd opgenomen. Een korte motivering der vragen moge hier volgen:

1. Faculteit: Het werkschema der faculteiten onderling, alsmede het benodigde aantal studie jaren; vertoont grote verschillen; een weerslag hiervan op de levens- en dus ook op de eetgewoonten kon a priori niet uitgesloten worden.
2. Jaar van aankomst: Een hogere kookvaardigheid bij de vrouwelijke studenten, met vaak wat ruimere financiële omstandigheden (immers blijkt dat over het algemeen de materiële achtergrond beter moet zijn, wil een meisje uit een gezin gaan studeren, zou een hogere kwaliteit van thuis klaargemaakte maaltijden ten gevolge kunnen hebben.
Lidmaatschap van Leidse Studenten Commissie en Vereniging voor Vrouwelijke Studenten te Leiden betekent mogelijkheid om op Sociëteit Minerva resp. Club van de V.V.S.L. warm te eten voor ± f 1. -.
Een dergelijke georganiseerde mogelijkheid bestaat voor studenten buiten deze verenigingen niet; juist op deze laatste groep ook was de belangstelling sterk gericht in verband met een eventuele Mensa.
3. Geslacht: Naar lidmaatschap van Confessionele verenigingen (VCSB, NCSV, SVHG) en Faculteitsvereniging werd gevraagd om na te gaan of — speciaal wat de niet-georganiseerde betreft — de deelname aan enigerlei extra manifestatie die daaruit blijkt, ook zijn terugslag op de levensgewoonten zou blijken te hebben.
4. Lid: L.S.C.
V. V. S. L.
Conf. Ver.
Faculteit: Uit het onderzoek van het C. B. S. was reeds gebleken dat gebruik van warme maaltijden bij „elders” — en dus bijna altijd „thuis” inwonenden — zeer gunstig afsteekt bij dat van de in Leiden — en dus zeer vaak op kamers — wonenden.
Het zal opvallen, dat — ondanks genoemde bekende tegenstelling — niet werd gevraagd of de betreffende „op kamers” dan wel „thuis” woonde. Na rijp beraad werd hiervan afgezien, omdat dit — ten aanzien van de in Leiden en omgeving wonenden — geen zuiver criterium was, daar velen op kamers wonend,
5. Is Uw studieadres: Leiden, Leiderdorp, Oegstgeest of elders?

de facto toch „thuis“ warm eten, n.l. en pension terwijl daartegenover thuiswonenden vaak bij de warme maaltijd niet thuis zijn. Daarom het volgende criterium aangelegd: Alle studenten, die opgaven in Leiden, Oegstgeest of Leiderdorp te wonen, en minder dan de helft van hun warme maaltijden in een huisgezin te gebruiken, werden geacht op kamers te wonen; alle anderen werden geacht thuis te wonen.

- 6a. Hoeveel dagen per week gebruikt U een volledige warme maaltijd?
Invullen kolom I.
Een volledige warme maaltijd bestaat uit: groente, aardappelen of rijst en vlees, waarbij in plaats van vlees ook vis, ei, kaas, of peulvruchten of een nagerecht van melk gebruikt kan worden.
- 6b. Hoeveel dagen per week komen er in de warme maaltijd slechts groenten, aardappelen en jus voor?
Invullen kolom II.
Vlees of een ander equivalent gerecht wordt hier dus niet bij genomen.
- 6c. Hoeveel dagen per week eet U een warme maaltijd die nog onvollediger is dan 6b?
Invullen kolom III.
7. Wat betaalt U gemiddeld voor elk dezer soorten maaltijden?
8. Hoeveel maal per week gebruikt U deze maaltijden:
op Sociëteit
op Club
in huisgezin
op eigen kamer
restaurant
cafetaria
(diversen)
- Het criterium voor de volledige warme maaltijd; hoewel de vrij grove nadere omschrijving een ruime marge openlaat, mag uit ervaring toch worden aangenomen, dat ook bij kleinere hoeveelheden van bepaalde der genoemde voedingsmiddelen aan de minimale eisen van volwaardigheid wordt voldaan.
- Het is bekend dat een maaltijd van deze samenstelling („de warme hap“) vaak wordt gebruikt en ook wel door sommige instanties wordt verstrekt. De hier ontbrekende eiwitbron doet zulk een maaltijd in een lagere kwaliteitsklasse vallen. Wel staat hier tegenover, dat bij de lunch vrij vaak vlees of andere eiwit bevattende voedingsstoffen worden gebruikt, doch het blijkt dat deze kwalitatief en kwantitatief bij die der warme maaltijd plegen achter te staan; zulks geldt ook voor op andere tijdstippen gebruikte aanvullingen. Juist het eiwitgebrek in de voeding werd ook door anderen genoemd (Prof. van Wulfften Palthe, N. T. v. G. 95 (1951) pg. 2719 e.v.); het een en ander wettigt wel om deze zaak ernstig te nemen.
- Onder deze categorie valt een grote groep concocten variërende van „opgebakken aardappeltjes“ tot „aangeklede boterham“. Hoewel calorisch meest wel voldoende, hebben deze gerechten met een volwaardige warme maaltijd vaak slechts de temperatuur gemeen.
- Het tweeledige doel van dit onderzoek, n.l. het sociologisch en het direct praktische komt ook in deze vraag tot uiting. Deels blijkt hieruit of men „waar voor zijn geld“ koopt, deels wat men voor een warme maaltijd kan (of wil) over hebben.
- Van groot belang, vooral in correlatie met vraag 6. Onder het hier genoemde „in huisgezin“ valt dus de maaltijd in het ouderlijk huis, alsmede die „en familie“ elders. Op deze wijze wordt een zuiverder grens ge-

trokken dan met de onderscheiding „thuis“ of „op kamers“ verkregen kan worden. Het afzonderlijk noemen van cafetaria naast restaurant heeft niets denigrerends in zich, maar vloeit alleen daaruit voort dat in de eerste de — niet als zodanig bedoelde — „snacks“ zo vaak als warme maaltijd worden gebruikt.

9. Pleegt U tussen de middag of 's avonds warm te eten? Uitsluitend van practisch nut in verband met het tijdstip van een eventuele Mensa.
10. Hoeveel dagen per week gebruikt U geen warme maaltijd? Deze vraag lijkt zinloos na vraag 6; toch is het statistisch nuttig om een proef op de som te hebben en eveneens om te zien wat de ondervraagden er van vinden.
11. Indien U lid bent van L.S.C. of V.V.S.L. en nochtans niet eet op sociëteit of club, kunt U daarvan de reden opgeven? Een delicate en complicerende factor in het geheel was het alom bekende feit dat niet alle Corps- resp. V.V.S.L. -leden op de Sociëteit Minerva of de „Club“ warm aten. De reden waarom dit geschiedde was van veel waarde, omdat daaruit de oorzaken van de klaarblijkelijke geringe aantrekkelijkheid van de aldaar verstrekte eenvoudige maaltijd misschien zouden kunnen worden opgemaakt. Deze zouden dan bij een eventuele Mensa kunnen worden vermeden terwijl bovendien de reeds bestaande instellingen er hun nut mee zouden kunnen doen en aldus hun bezoekersaantal vergroten, om daardoor ook te vermijden dat velen hunner eventueel aan een Mensa de voorkeur zouden geven.
- 12a. Indien U niet elke dag een volledige warme maaltijd gebruikt, geschiedt dit dan om financiële redenen? Het is bekend dat bij een deel der studenten de financiële toestand aanleiding kan zijn tot een onvoldoende voeding, terwijl door anderen zonder noodzaak, de warme maaltijd als „sluitpost“ van het budget wordt gebruikt.
- 12b. Zijn er andere redenen? Tenslotte is daar de groep die voor deze zaak eenvoudig geen belangstelling heeft en alleen warm eet „als het zo uitkomt“. Uiteindelijk is dit gebrek aan belangstelling overigens een der grondoorzaken van de onbevredigende toestand; hoewel de onderzoekers zich ervan bewust waren dat dit element bij deze zoals ook bij de andere vragen onzuivere antwoorden zou doen insluiten, hoopten zij toch althans enig inzicht in deze vraag te krijgen.
- 13a. Hoeveel glazen melk of karnemelk gebruikt U gergeld per dag?
b. Hoeveel koppen koffie met melk drinkt U per dag?
c. Hoeveel borden pap of yoghurt gebruikt U per dag? Hoewel dus het onderzoek zich tot de warme maaltijd beperkte, werd het toch nuttig geacht, iets na te gaan over eventuele extra bronnen van eiwitten, met name ook wat betreft een correlatie met onvoldoende gebruik hiervan bij de warme maaltijd.

14. Gebruikt U tenminste 2 dagen per week fruit? Om analoge redenen wilde men zien of gering groentegebruik e.d. door meer fruit eten werd gecompenseerd en hoe het algemene fruitgebruik lag.
15. Eventuele opmerkingen. Hoe uitgebreid ook, een enquête kan nooit alle punten aanroeren, daarom was voor persoonlijke opmerkingen ruimte opengelaten; mede echter – gezien het individualisme de Nederlander en de student in het bijzonder eigen – de subjectieve goed- of afkeuringen een eigen plaats toe te wijzen, zulks om te voorkomen dat de antwoorden op andere vragen er onduidelijker door zouden worden. Het is gebleken dat dit een nuttig besluit geweest is.

In deze paragraaf zijn de verschillende vraagstukken reeds aangevoerd, bij de bespreking der uitkomsten zullen deze en andere weer terugkomen, zij het anders gegroepeerd om niet door een starre schematisering het reële beeld te vertekenen.

Er werden 4914 formulieren verzonden: de betreffende adressen waren ontleend aan de Academische adreslijst welke jaarlijks door de Universiteit in samenwerking met de verschillende studentenorganisaties wordt opgemaakt; aldus mag worden aangenomen dat schier alle studenten erin vermeld staan (zelfs meer dan dat; het bleek dat een aantal werd aangeschreven, die de facto niet meer tot de studenten kunnen worden gerekend).

Dank zij de medewerking der studentenwereld en het semi-officiële karakter der enquête was het aantal der inzendingen, bevredigend te noemen: er werden 3062 formulieren spontaan ingezonden. Vooruitlopend op hetgeen later over de mate van representativiteit van het onderzoek wordt medegedeeld (pg. 33) kan – gezien de verschillende oorzaken van het niet inzenden – worden gesteld dat van diegenen die op het tijdstip der enquête werkelijk student waren, meer dan 70% direct een antwoord inzond.

De verschillende facetten van het vraagstuk in kwestie zullen thans worden behandeld.

Meer gedetailleerde tabellen dan de hier gepubliceerde zijn voor belangstellenden ter inzage.

Hoofdstuk II

DE „VOLWAARDIGHEID" DER WARME MAALTIJDEN

Van iedere student was gegeven hoeveel maal per week hij, volgens eigen opgave, gemiddeld geen, een zeer onvolwaardige, een onvolwaardige, of een volwaardige warme maaltijd gebruikte. Voor de betekenis van deze begrippen vergelijke men de omschrijvingen bij 6a, 6b en 6c in het formulier. In een paar gevallen, waarin geregeld meer dan één warme maaltijd per dag werd gebruikt, werden er zoveel geschrapt, te beginnen met de zeer onvolwaardige, dat er nog zeven over bleven. Na deze kunstgreep was de som van de overgeslagen en gebruikte warme maaltijden dus steeds gelijk aan zeven. Voor de statistische bewerking was het noodzakelijk om uit deze gegevens voor iedere student een cijfer te berekenen dat zo goed mogelijk de gemiddelde volwaardigheid aangeeft. Dit werd gedaan door aan de zeer onvolwaardige, de onvolwaardige en de volwaardige warme maaltijden respectievelijk de cijfers 1, 2 en 3 toe te kennen, zodat er minimaal 0 en maximaal 21 punten behaald konden worden. Omdat de lagere puntenaantallen slechts vertegenwoordigd bleken te zijn, kon zonder bezwaar een minimum van 10 punten gesteld worden, waardoor het aantal volwaardigheidsklassen tot 12 werd gereduceerd.

Om kleinere getallen te krijgen, werden er vervolgens 10 punten van het totaal afgetrokken, zodat er uiteindelijk een puntenschaal van 0 tot en met 11 verkregen werd. Voor een juiste waardering van deze schaal behoort het volgende in acht genomen te worden:

- a) Het maximum van 11 punten wordt toegekend voor tenminste zeven volledige warme maaltijden per week.
- b) Voor iedere volledige warme maaltijd per week minder worden 3 punten afgetrokken.
- c) Driemaal een onvolwaardige, resp. zeer onvolwaardige warme maaltijd inplaats van een volwaardige, wordt gelijk gesteld met één resp. twee overgeslagen warme maaltijden.

Wanneer hier dus wordt medegedeeld dat de gemiddelde volwaardigheid van alle 2900 studenten 8,48 bedroeg, dan kan men dit zo interpreteren, dat er gemiddeld iets minder dan een warme maaltijd per week werd overgeslagen. Vanzelfsprekend moet dit niet zo opgevat worden dat iedere student eenmaal per week geen warme maaltijd gebruikt.

Zoals later blijken zal gebruikt het merendeel der studenten (53%) geregeld iedere dag een warme maaltijd terwijl enkelen dit zelfs 3 maal per week of vaker nalaten.

In het volgende zal worden uiteengezet, welke verschillen in volwaardigheid onder dit gemiddelde schuil gaan en welke oorzakelijke factoren hiervoor kunnen worden aangegeven.

Hoofdstuk III

DE WOONPLAATS

Het bleek dat de factor, die de grootste invloed op de volwaardigheid heeft, is gelegen in het al of niet thuis, d. w. z. in het eigen gezin, wonen. In het formulier werd hier niet rechtstreeks naar gevraagd. Om te beslissen of een bepaalde inzender al of niet thuis woont, werd het volgende criterium aangelegd:

Alle studenten, die opgaven in Leiden, Oegstgeest of Leiderdorp te wonen, en minder dan de helft van hun warme maaltijden in een huisgezin te gebruiken, werden geacht op kamers te wonen; alle anderen werden geacht thuis te wonen.

De aantallen thuis resp. op kamer wonende studenten en de gemiddelde volwaardigheid in deze twee groepen zijn als volgt:

	Thuis	Op kamer	Samen
Aantal	1351	1549	2900
Gem. Volw.	9, 94	7, 33	8, 48

A. Thuiswonenden

De invloed van het al of niet thuis wonen is zo belangrijk, dat het noodzakelijk is om de invloed van andere factoren steeds bij de thuis- en op kamer wonenden afzonderlijk te beschouwen. Doet men dit bij de thuis wonenden afzonderlijk, dan blijken die andere factoren geen statistisch betrouwbare verschillen op te leveren.

De thuis wonenden vormen dus, wat de volwaardigheid betreft, een homogene groep, waarbinnen het lidmaatschap van een studentenvereniging (Leids Studenten Corps resp. Vereniging voor Vrouwelijke Studenten te Leiden), het geslacht, de woonplaats (Leiden met omgeving, of elders), de faculteit en het studiejaar geen noemenswaardige invloed meer heeft.

De gemiddelde volwaardigheid voor deze thuiswoners bedraagt dus ongeveer 10 punten. Dit gemiddelde zou bereikt worden als alle thuiswoners bij voorbeeld eenmaal per week geen vlees bij de warme maaltijd zouden krijgen. In werkelijkheid komt het op een heel andere wijze tot stand, zoals blijkt uit de volgende frequentieverdeling.

<u>Thuis wonende studenten</u>													
Volwaardigheid	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	samen
Aantal	18	4	11	5	8	35	34	39	111	39	51	996	1351
%	1	0	1	0	1	3	2	3	8	3	4	74	100
Cum. %	1	1	2	2	3	6	8	11	19	22	26	100	

Het blijkt dat 74% van de thuis wonende studenten het maximum van 11 punten halen, terwijl er nog 18 studenten zijn die, zelfs in het huisgezin, slechts ongeveer drie maal per week een volledige warme maaltijd kregen.

B. Op kamerswonenden

Bij de behandeling van de invloed van andere factoren op de volwaardigheid, behoeven alleen de kamerbewoners in beschouwing genomen te worden. Om technische redenen werd echter een van die factoren, het studiejaar, bij de in Leiden en omgeving wonende studenten geanalyseerd. Ondanks het feit dat zich hieronder een 23% thuis wonenden bevonden, bleek een duidelijke invloed van het studiejaar aantoonbaar te zijn.

Daar de studiejaren tamelijk evenredig verdeeld waren met betrekking tot het geslacht, de faculteit en het lidmaatschap van een studentenvereniging, was het niet noodzakelijk om bij de analyse van de laatstgenoemde factoren bij de thuiswoners ook nog een verdeling in studiejaren te handhaven, waardoor een aanzienlijke besparing van sorteer- en tabelleer-werk verkregen kon worden.

Invloed van het studiejaar bij in Leiden wonende studenten

Jaar van aankomst	Voor 1945	1945	1946	1947	1948	1949	Totaal
Aantal	110	567	380	325	349	285	2016
Volwaardigheid	8,59	7,32	7,70	7,84	7,67	8,63	7,79

Het blijkt dat de eerstejaars en de minstens zesdejaars studenten zich gunstig onderscheiden ten opzichte van de tweede- tot en met vijfdejaars. Blijkbaar is het percentage van de eerstejaars, die zich nog niet aan de thuis gewende leefwijze ontworsteld hebben groter dan in de volgende studiejaren, terwijl er onder de stok-oudere jaars weer een aantal tot de burgerlijke leefwijze schijnt te zijn teruggekeerd.

Bij de kamerbewoners werd de invloed van geslacht, faculteit en lidmaatschap van een studentenvereniging onderzocht, maar deze factoren bleken geen statistisch betrouwbare verschillen ten aanzien van de volwaardigheid op te leveren. Afgezien van de invloed van het studiejaar, bleken dus ook de kamerbewoners een homogene groep te vormen. De frequentieverdeling der volwaardigheid was hier als volgt:

Op kamer wonende studenten

Volwaardigheid	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	samen
Aantal	120	36	94	35	57	147	68	108	199	90	50	545	1549
%	8	2	6	2	5	4	4	7	13	6	3	35	100
Cumulatief	8	10	16	18	22	32	36	43	56	62	65	100	

Ook bij de kamerbewoners blijkt de maximale volwaardigheidsklasse van 11 punten, nog verreweg het sterkste vertegenwoordigd te zijn, met 35%. De frequentieverdeling vertoont verder toppen bij 8, 5 en 2 punten, die overeenkomen met het gemis van respectievelijk 1, 2 en 3 volledige warme maaltijden per week; en een top bij 0 punten, tengevolge van het feit dat in dit kunstmatige minimum een aantal schaars bezette klassen is samengetrokken.

Uit de cumulatieve percentages blijkt dat 16% minstens driemaal, 32% minstens tweemaal en 56% minstens eenmaal per week geen volwaardige warme maaltijd gebruikt, resp. zich voedt op een wijze die kwalitatief daarmee overeenkomt.

Hoofdstuk IV

OORZAKELIJKE FACTOREN VOOR VERMINDERDE VOLWAARDIGHEID

Er zijn twee manieren waarop een student beneden het maximum van 11 punten kan blijven, nl. door niet iedere dag een warme maaltijd te nemen en door niet uitsluitend volwaardige warme maaltijden. Deze manieren zullen afzonderlijk behandeld worden.

A. Ontbrekende warme maaltijden

Voor een bepaalde groep studenten kan men het maximale aantal warme maaltijden per week op zeven maal de sterkte van die groep stellen. Het verschil tussen het werkelijke aantal gebruikte warme maaltijden en dat maximum kan men het aantal ontbrekende warme maaltijden noemen, en dit aantal uitgedrukt in procenten van het maximum, het ontbrekende percentage.

Het ligt voor de hand dat dit percentage bij de kamerbewoners hoger zal zijn dan bij de thuiswonenden. Het is dus nodig om de mogelijke invloed van andere factoren binnen deze groepen afzonderlijk te onderzoeken.

Onder elders (en dus practisch allen thuis) wonenden bleek geen aantoonbare invloed van het geslacht en het lidmaatschap van een studentenvereniging te bestaan. Zowel de dames als heren die thuis, in Leiden en omgeving woonden, bleken gemiddeld vaker een warme maaltijd over te slaan, dan de elders wonenden.

Bovendien deden de Corpsleden dit nog vaker dan de heren die geen lid waren:

Aantal maaltijden van thuiswonende studenten

		Maximum	Ontbrekend	%	
Leiden	{ Dames	833	37	4,4	
	{ Heren	{ Corpsleden	882	44	5,0
		{ Niet-leden	1554	45	3,0
Elders		6188	117	1,9	

De in Leiden en omgeving thuiswonende Corpsleden sloegen dus gemiddels eens in de 20 dagen een warme maaltijd over, terwijl alle elders wonenden dit gemiddeld slechts eens in de 50 dagen deden.

Maakt men de balans op van deze partiële uitkomsten, dan blijkt deze niet te kloppen voor de thuiswonenden. Er schijnt hier een tegenspraak te zijn tussen de homogeniteit van deze groep, wat de gemiddelde volwaardigheid betreft (b), en de verschillen die er blijken te bestaan ten aanzien van de ontbrekende maaltijden (e, g).

Een mogelijke verklaring hiervoor is, dat het aantal maaltijden zeven maal zo groot is als het aantal studenten, zodat men eerder betrouwbare verschillen vindt tussen percentages van maaltijden, dan tussen gemiddelden van studenten, terwijl de percentages ontbrekende

maaltijden, hoewel betrouwbaar verschillend, toch altijd laag blijven, zodat zij geen grote invloed op de gemiddelde volwaardigheid kunnen hebben.

Het is echter zeer wel denkbaar dat de oorzaak van deze verschillen voor een groot deel ook daarin gelegen is dat — gezien de aangelegde criteria — de in Leiden en omgeving als „thuis“wonend aangemerkt, niet allen in hun „eigen“ huisgezin wonen en dus door deze lossere band toch in hun gewoonten iets van die der „kamerbewoners pur sang“ zullen vertonen.

Bij de, uiteraard in Leiden en omgeving wonende, kamerbewoners, bleek het lidmaatschap van een studentenvereniging noch bij de dames, noch bij de heren een aantoonbare invloed te hebben. Daarentegen bleek wel dat de heren gemiddeld iets vaker geen warme maaltijd nemen dan de dames:

Aantal maaltijden van op kamer wonende studenten

	Maximum	Ontbrekend	%
Dames	3458	360	10,4
Heren	7385	908	12,3

Zoals te verwachten was, zijn deze percentages aanzienlijk hoger dan bij de thuiswonenden.

Met nadruk zij opgemerkt dat in deze paragraaf — in tegenstelling tot overal elders in dit verslag — gesproken werd van warme maaltijden in het algemeen, dus onafhankelijk van hun kwaliteit. Terwille van de zuivere benadering van het vraagstuk werd deze kant ook belicht; op deze uitkomsten echter, die geheel losstaan van de later te noemen algemene kwaliteitsconclusies, dient dus geen enkel waardeoordeel over de voeding te worden gebaseerd.

B. Gebruik van niet uitsluitend volwaardige maaltijden

Hierbij bleek een afhankelijkheid te bestaan van de plaatsen waar de warme maaltijden gebruikt worden. Deze zijn op tweeërlei wijze van invloed op de gemiddelde volwaardigheid, n.l. door de gemiddelde kwaliteit der maaltijden, die op een bepaalde plaats gebruikt worden en door de frequenties waarmede die plaatsen bezocht worden.

In overeenstemming met de schaal voor de volwaardigheid per student, werd de kwaliteit per maaltijd uitgedrukt in 1, 2 of 3 punten, respectievelijk voor een zeer onvolwaardige, een onvolwaardige en een volwaardige warme maaltijd.

De gemiddelde kwaliteit der maaltijden, die in een huisgezin, op „diverse“ en op onbekende (niet door de inzenders vermelde) plaatsen werden gebruikt waren homogeen ten aanzien van geslacht en lidmaatschap van een studentenvereniging. Daarentegen bleek de gemiddelde kwaliteit op de Sociëteit iets beter te zijn beoordeeld dan op de Club; op de kamer werd door de Corpsleden gemiddeld slechter gedineerd dan door de andere heren en door de dames; in Restaurant en Cafeteria kozen de dames gemiddeld minder volwaardige menu's dan de heren:

Aantallen warme maaltijden, naar plaats en kwaliteit

Plaats	Qualiteit (punten)			Gemiddeld		
	1	2	3			
Huisgezin	42	532	8618	2,93		
Sociëteit	23	72	1801	2,94		
Club	1	57	358	2,86		
Kamer	Heren	Lid	193	119	695	2,50
		Niet lid	84	181	771	2,68
	Dames		193	235	1173	2,61
Restaurant	Heren		5	74	617	2,88
	Dames		13	34	201	2,76
Cafetaria	Heren		33	99	624	2,78
	Dames		20	21	82	2,50
Onbekend			26	39	260	2,74
Diversen			6	19	202	2,86

Alleen op de sociëteit blijkt de kwaliteit gemiddeld even goed geacht te worden als thuis. Op de Club en in het restaurant is de gemiddelde kwaliteit nog vrij goed. Op de kamer wordt, in het bijzonder door de Corpsleden, en in de Cafetaria in het bijzonder door de dames, vaak onvolwaardig gegeten. Dit zou kunnen samenhangen met het bekende feit, dat de dames, wanneer zij (op eigen kosten) buitenshuis eten, de neiging vertonen het dan ook „op een koopje“ te doen.

Van deze beide ongunstige plaatsen is de kamer het belangrijkste, wegens het grote aantal daar gebruikte warme maaltijden.

Hier volgt een overzicht van de frequentie der warme maaltijden op de verschillende plaatsen:

Frequentie der warme maaltijden op de verschillende plaatsen

	Thuiswonenden	Kamerbewoners
Sociëteit/Club	1,4%	23,2%
Huisgezin	92,9%	18,8%
Kamer	3,0%	35,9%
Restaurant	1,0%	8,9%
Cafetaria	0,7%	8,5%
Onbekend	0,8%	2,6%
Diversen	0,3%	2,1%
Totaal	9206	9575

De thuiswonenden gebruiken slechts 3,7% van hun warme maaltijden op de ongunstige plaatsen, kamer en cafetaria. De kamerbewoners gebruiken 35,9% op de kamer en 8,5% in de cafetaria.

Uit deze tabel blijkt bovendien dat het voor thuiswonenden aangelegde criterium werkelijkheidswaarde bezit, daar dus inderdaad binnen deze groep practisch alle warme maaltijden in een huisgezin worden gebruikt.

Onder de kamerbewoners hangen de frequenties nog af van geslacht en lidmaatschap van een studentenvereniging, zoals blijkt het het volgende overzicht.

Frequenties der warme maaltijden op verschillende plaatsen
(kamerbewoners afzonderlijk)

	Heren		Dames	
	Leden 1)	Niet leden 1)	Leden 1)	Niet leden 1)
Sociëteit/Club	40,3%	0%	13,9%	0%
Huisgezin	18,0	17,5	20,5	24,0
Kamer	21,8	43,7	51,1	59,0
Restaurant	8,1	13,9	7,3	3,5
Cafetaria	8,0	17,7	3,2	6,1
Onbekend	2,1	2,5	2,9	7,0
Diversen	1,7	4,7	1,1	0,4
Totaal aantal	4513	1946	2869	229

1) D. w. z. leden respectievelijk niet-leden van een gezelligheidsvereniging.

Het belangrijkste verschil tussen leden en niet-leden blijkt te zijn, dat de laatsten hoofdzakelijk op de kamer en in een cafetaria eten in plaats van op de Sociëteit of op de Club, wat dus een verschuiving in ongunstige richting betekent.

Vergelijkt men de corpsleden en V. V. S. L.-leden, dan blijkt, dat de maaltijden, die niet op de club gebruikt worden, in hoofdzaak op de kamer genomen worden, eveneens een ongunstige verschuiving.

Vergelijkt men de dames en heren niet-leden, dan blijkt dat de heren wat vaker het restaurant en de cafetaria verkiezen boven de kamer, wat niet veel invloed op de gemiddelde volwaardigheid zal hebben. De dames niet-leden vormen trouwens een kwantitatief onbelangrijke groep, waarvan percentages en gemiddelde waarden een grote toevalsfout hebben.

Samenvatting

Als samenvatting volgt hier een overzicht van alle betrouwbaar bevonden verschillen met betrekking tot de volwaardigheid.

A. Gemiddelde volwaardigheid

- a) Bij thuiswonenden gunstiger dan bij kamerbewoners.
- b) Onder de thuiswonenden geen invloed van geslacht, faculteit, studiejaar, lidmaatschap en woonplaats.
- c) Onder de kamerbewoners alleen invloed van studiejaar; eerste jaars en stok-oudere jaars bijzonder gunstig.

B. Ontbrekende maaltijden

- d) Thuiswonenden gunstiger dan kamerbewoners.
Onder de thuiswonenden:
- e) Elders gunstiger dan in Leiden.
- f) Onder de elders wonenden geen invloed van geslacht en lidmaatschap van gezelligheidsvereniging.
- g) Onder de in Leiden wonenden, de Corpsleden ongunstiger dan de heren niet-leden.
- h) Onder de in Leiden wonende dames geen invloed van lidmaatschap.

Onder de kamerbewoners:

- i) Dames gunstiger dan heren.
- j) Binnen de geslachten geen invloed van lidmaatschap van gezelligheidsvereniging.

C. **Qualiteit der maaltijden op de verschillende plaatsen**

- k) Huisgezin en Sociëteit gunstig, kamer en cafetaria ongunstig.
- l) Sociëteit gunstiger dan Club.
- m) Kamer voor Corpsleden ongunstiger dan voor heren niet-leden en voor dames.
- n) Restaurant en Cafetaria voor heren gunstiger dan voor dames.
- o) Bij de kamerbewoners, ten opzichte van de thuiswonenden, een grote verschuiving van het huisgezin, naar Sociëteit, Club, kamer, restaurant en cafetaria.
Binnen de kamerbewoners:
- p) Bij de niet-leden, ten opzichte van de leden, een verschuiving van Sociëteit of Club, naar kamer en cafetaria.
- q) Bij de dames, ten opzichte van de Corpsleden, een verschuiving van de Sociëteit/Club naar kamer.

Onder de kamerbewoners blijken steeds compenserende invloeden aanwezig te zijn, waardoor het evenwicht tussen Corpsleden, Heren niet-leden en dames (c) verklaarbaar is. Hierbij kan een splitsing van de dames in V. V. S. L. -leden en niet-leden achterwege blijven, wegens de geringe sterkte van de laatste groep: De dames slaan minder vaak een warme maaltijd over dan de heren (i) maar in restaurants en cafetaria's eten zij gemiddeld slechter dan de heren (n), terwijl zij meer op kamers eten dan de Corpsleden (q).

De Corpsleden eten bijzonder goed op de Sociëteit (k, l) maar bijzonder slecht op kamers (m).

De heren niet-leden missen de Sociëteit, maar ten opzichte van de dames is dat geen groot nadeel (l, q) en ten opzichte van de Corpsleden stellen zij zich schadeloos door minder slecht op kamers te eten (m).

Tussen de thuiswonenden en kamerbewoners is uiteraard geen sprake van evenwicht. De thuiswonenden missen minder warme maaltijden (d), gebruiken hun warme maaltijden ook nog overwegend in het gezin (o), de bij uitstek gunstige plaats (k) en bereiken dan ook een veel hogere gemiddelde volwaardigheid (a).

Vergeleken bij het verschil tussen het thuis wonen en het op kamers wonen, zijn de andere invloeden, wat de gemiddelde volwaardigheid betreft, als onbelangrijk te beschouwen.

C. **Beoordeling der volwaardigheid**

Terwille van het overzicht volgen hier thans — gedeeltelijk als herhaling — de tabellen van de frequentieverdeling der volwaardigheid:

Cumulatieve percentages der volwaardigheid

Volwaardigheid		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Dames	Lid	6	9	14	18	22	32	36	46	59	65	69	100
	Niet lid	18	18	21	24	29	40	47	53	63	66	68	100
	Samen	7	10	15	18	22	32	37	46	59	65	69	100
Kamer	Lid	8	10	17	18	22	32	35	40	54	60	64	100
	Niet lid	8	10	16	19	22	30	36	43	54	60	61	100
	Samen	8	10	17	18	22	31	35	41	54	60	63	100
	Samen	8	10	16	18	22	32	36	43	56	62	65	100
Thuis	Lid	1	1	3	3	4	7	8	12	20	22	25	100
	Niet lid	1	1	1	1	1	5	7	7	14	20	22	100
	Samen	1	1	3	3	3	6	8	11	19	21	24	100
Heren	Lid	3	3	4	4	6	7	8	11	17	20	25	100
	Niet lid	1	1	2	2	3	6	9	11	20	23	27	100
	Samen	1	2	2	3	4	6	9	11	20	23	27	100
	Samen	1	2	2	3	3	6	9	11	20	23	26	100
Samen		5	6	10	11	13	20	23	28	40	43	45	100

Uit deze tabellen blijkt dus, de relatieve homogeniteit der twee grote groepen, n.l. de thuiswoners en de kamerbewoners, zulks onder invloed van de compenserende invloeden, onder C aangegeven.

Blijft dus nu nog de absolute waardering van de gevonden waarden. Als een aanvaardbaar minimum beschouwen wij een totale volwaardigheid van 8 punten, d. w. z. dat bij overigens volwaardige maaltijden, er één mag worden overgeslagen. En hiermede worden in het geheel geen hoge eisen gesteld, want dit minimum kan ook nog bereikt worden door 5 volwaardige met 1 deels en 1 zeer onvolwaardige en door 4 volwaardige met 3 deels volwaardige maaltijden. Hierbij wordt gespeculeerd op een dragelijke eiwit-aanvulling bij de andere maaltijden.

Uitgaande van dit criterium moeten wij dus tot de conclusie komen, dat voor de thuiswonenden de situatie gunstig ligt, in dier voege dat slechts 11% zich niet minimaal voldoende warm voedt.

Bij de op kamerswonenden te Leiden is de situatie echter wezenlijk anders; hier blijken 41% van de heren en van de dames zelfs 46% zich niet minimaal voldoende warm te voeden.

Wanneer wij nagaan waar de fouten liggen, dan zien wij dat het merendeel van het „ongeorganiseerde“ eten, d. w. z. eten onder omstandigheden waar de mogelijkheid van minimale maaltijden openstaat, te weten op de kamers en in de cafetaria, onder de maat of zo dicht bij de grens blijft, dat een geregeld gebruik ervan tot onvoldoende voeding moet leiden.

Hoofdstuk V

REDENEN VOOR HET ZICH ONVOLWAARDIG VOEDEN

A. Financiële bezwaren (Vraag 12a)

In het formulier werd, uitsluitend aan degenen, die niet iedere dag een volwaardige warme maaltijd gebruikten, gevraagd of dit om financiële redenen werd nagelaten. De hieronder volgende cijfers hebben dus slechts betrekking op een minderheid der studenten, namelijk op diegenen, welke beneden de maximale volwaardigheid van 11 punten bleven. Onder deze minderheid waren er dan nog een niet te verwaarlozen aantal, ongeveer 20%, die de vraag onbeantwoord lieten. Om twee redenen zullen deze „onbekende" antwoorden hier niet worden weggelaten, zoals bij het melk- en fruitgebruik. Ten eerste kan men zich a priori voorstellen dat het met de financiële bezwaren wel zo'n vaart niet zal lopen, als men deze vraag niet beantwoordt. Ten tweede bleek achteraf dat het percentage „onbekend" evenals het percentage „niet", toeneemt met toenemende volwaardigheid, terwijl het percentage „wel" afneemt met toenemende volwaardigheid. Men kan dus aannemen dat „onbekend" veel dichter staat bij „niet" dan bij „wel". Om deze reden wordt hieronder steeds het percentage „wel" (dat is dus het aantal studenten met opgegeven financiële bezwaren, in procenten van alle studenten uit de betreffende groep, met een volwaardigheid beneden het maximum) gegeven als criterium voor de financiële bezwaren binnen een bepaalde groep.

Financiële bezwaren bleken bij de heren meer voor te komen dan bij de dames:

	<u>Financiële bezwaren</u>				
	Wel	Niet	Onbekend	Totaal	% wel
Dames	162	173	80	415	39,0
Heren	504	245	195	944	53,4

Bij de dames bleken de financiële bezwaren niet af te hangen van het lidmaatschap van de V. V. S. L. Het aantal niet-leden is bij de dames echter relatief zeer gering. Daarentegen bleek bij de thuiswonende dames het percentage „ja" aanmerkelijk kleiner te zijn dan bij de kamerbewoonsters:

	<u>Financiële bezwaren dames</u>				
	Wel	Niet	Onbekend	Totaal	% wel
Op kamer	144	139	57	340	42,4
Thuis	18	34	23	75	24,0

Ook bij de heren hadden de kamerbewoners meer financiële bezwaren dan de thuiswonenden. Onder de op kamers wonende heren was er geen invloed van het lidmaatschap te bespeuren, maar de (weinig talrijke) thuiswonende Corpsleden hadden meer financiële bezwaren dan de thuiswonende niet-leden:

Financiële bezwaren heren

	Wel	Niet	Onbekend	Totaal	% wel
Op kamer	417	158	89	664	52,8
Thuis { Lid	22	9	16	46	47,8
Thuis { Niet lid	65	78	91	234	27,8

Zoals reeds vermeld werd en zoals trouwens a priori begrijpelijk is, nemen de financiële bezwaren af met toenemende volwaardigheid. Evenwel blijken zij zelfs bij eengemis van hoogstens een warme maaltijd per week nog een rol te spelen.

Volw.	Dames					Heren				
	wel	niet	onb.	totaal	% wel	wel	niet	onb.	totaal	% wel
0 - 1	30	18	5	53	56,6	102	18	5	125	81,6
2 - 4	34	25	9	68	50,0	105	25	12	142	73,9
5 - 7	67	45	29	141	47,5	175	61	54	290	60,3
8 - 10	31	85	37	153	20,3	122	141	124	387	31,5

B. Prijzen (vraag 7)

De heren zijn geneigd meer uit te geven dan de dames.

Prijs	Dames			Heren		
	Volw.	Onvolw.	Zeer onvolw.	Volw.	Onvolw.	Zeer onvolw.
f 0,50	39	83	124	20	45	137
55	5	2		2		1
60	40	9	15	13	34	19
65	17	16	3	5	16	7
70	17	12	1	14	16	3
75	38	18	3	28	24	11
80	27	16	3	28	27	9
85	12	7	1	11	6	1
90	22	13		66	39	4
95	7	3	1	15	2	1
f 1,00	95	9	1	248	54	10
05	4			4		
10	28			79	10	
15	15			15	1	
20	21			78	6	3*
25	40	1		108	8	2
30	6	1		32	8	
35	2			21		
40	4			35	3	
50	27			166	9	1
60	6	1		15		1
70	4			8		
75	11			54		
80				17		
f 2,00	5			60	1	1
	<u>492</u>	<u>191</u>	<u>152</u>	<u>142</u>	<u>309</u>	<u>211</u>

C. Niet-financiële redenen

De bijgaande tabel geeft een overzicht van de ontvangen antwoorden op vraag 12b. Tijdgebrek en „te lastig“ zijn in alle groepen sterk vertegenwoordigd. Uitsluitend bij de te Leiden wonenden speelt ook gebrek aan eetlust een rol. Dit gebrek schijnt in een huisgezin weinig kans te krijgen tot uiting te komen. Uitsluitend bij de elders (en dus thuis) wonende heren hebben de huisgewoonten een belangrijk aandeel in de aangevoerde redenen. Het komt nog al eens voor, dat er in een gezin, zonder financiële noodzaak, Zaterdags of Zondags niet warm wordt gegeten.

D. Redenen om niet op de sociëteit of club te eten

De bijgaande tabel geeft een overzicht van de ontvangen antwoorden op vraag 11. Bij de weinig talrijke elders wonende leden prevaleert het antwoord „ander verband“, waarmede dan meestal het huisgezin bedoeld is. Bij de in Leiden wonenden is dit „ander verband“ nog een belangrijke post. Hier is het „andere verband“ wat meer verschoven naar verloofde, vriendenkring enz. De belangrijke posten zijn hier „duur“ en „slecht“. Deze antwoorden kwamen vaak in combinatie voor, en betekenen vaak te duur voor de kwaliteit. Bij de onder „duur“ gerangschikte antwoorden bleek niet duidelijk dat de inzender de menu's moeilijk zou kunnen bekostigen. Antwoorden, waaruit die tendentie wel naar voren kwam zijn ondergebracht in de rubriek „geld“, welke zwak vertegenwoordigd is. Goed vertegenwoordigde rubrieken zijn verder nog „ongezellig“ en „tijd“.

E. Opmerkingen

De ontvangen antwoorden op vraag 15 zijn in bijgaande tabel (blz.25) verwerkt. Deze opmerkingen zijn uiteraard sterk gevarieerd en geven weinig aanleiding tot commentaar.

Andere dan financiële redenen voor niet altijd volwaardig warm eten

	DAMES						HEREN												
	VVSL-leden		Niet-leden		Samen		Corpsleden		Niet-leden		Samen								
	Leiden	Elders	Samen	Leiden	Elders	Samen	Leiden	Elders	Samen	Leiden	Elders	Samen							
1. Geld liever voor iets anders	2	2	2	2	14	14	1	1	15	15	15	15							
2. Tijdsbrek	95	6	101	10	3	13	105	9	114	71	24	11	35	95	11	106			
3. Te lastig	88	9	97	6	1	7	94	10	104	51	2	53	14	20	34	65	22	87	
4. Ongeregeld	2	2	1	1	2	1	4	1	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
5. Ongezellig	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3	1	2	3	4	2	6	4	2	6
6. Huisgewoonten	3	2	5	1	1	1	4	2	6	2	2	5	19	24	7	19	26	26	
7. Spijverterings-klachten	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
8. Weinig eetlust	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	9	3	12	36	3	39	39	
9. Overbodig	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	1	1	4	4	4	4	4	
10. Overvoeding	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	4	4	1	1	4	1	5	5	
11. Niet smakelijk	5	1	6	1	5	1	6	1	6	4	4	1	1	2	5	1	6	6	
12. Principieel				1						2	2	1	1	2	3	1	4	4	
13. Kookt zelf										3	3	3	3	3	3	3	3	3	
14. Diversen										2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Totaal	229	18	247	18	6	24	247	24	271	187	2	189	62	58	120	249	60	309	

Bloemlezing uit de redenen die deze rubrieken omvatten:

1. Spazien. Liever boeken en drank.
2. Tijdsverlies. Geen tijd om te koken.
3. Gemakucht. Reizen. Spoorstudent. Te laat thuis. Vergaderingen. Te ver. Practicumtijden. Komt vaak beter uit. Zaterdag en Maandag onregelmatige dagen. Koffietafel dispuut. Geen zin om te koken. Geen kookgelegenheid. Moeheid. Slechts weer.
4. Wanbeheer. Onverwachte gebeurtenissen. Toevallige omstandigheden. Ziekte of uitgaan.
5. Bij verloofde. Bij vrienden 1 x per week. Met jaarclub. Sfeer in eethuizen bevat niet. Eet niet graag in restaurants.
6. Huiseelijke omstandigheden. Werkzaamheden ouders. Zaterdag of Zondag niet. Moeder 1 x per week gemakkelijk en goedkoop dagje (of vrouw).
7. Maag. Diëet. Niet warme maaltijden bekomen mij beter.
9. Yoghurt met sinaasappel i. p. v. warm eten. Zie belang niet in. Eten niet belangrijk genoeg. Geen behoefte aan warm eten.
10. Te dik. Gezond om eens per week matig te eten. Matigheidshalve
11. Liever brood. Liever vlees + eieren + fruit. Houd niet van aardappelen. Houd niet van vlees. Liever geen aardappelen, wel vlees.
12. Vegetariër. Vrijdag geen vlees.
14. Moeder heeft geen vestigingsvergunning. Jaarcontract.

Reden waarom niet op de Sociëteit of club gegeten wordt

	VVSL-leden				Corpsleden				Leden Studenten ver.			
	Leiden		Samen		Leiden		Samen		Leiden		Samen	
	Elders	Samen	Elders	Samen	Elders	Samen	Elders	Samen	Elders	Samen	Elders	Samen
1. Duur	235	16	251	194	4	198	429	20	449	20	16	344
2. Slecht	167	10	177	161	6	167	328	16	344	16	16	344
3. Weinig	2		2	32		32	34		34			34
4. Slechte bediening	2		2	10		10	12		12			12
5. Ongezellig	88	7	95	64		64	152	7	159	7	7	159
6. Ander verband	75	83	158	84	36	120	159	119	278	119	119	278
7. Pension	15		15	32	3	35	47	3	50	3	3	50
8. Tijd	49	2	51	48	1	49	97	3	100	3	3	100
9. Geld	7		7	6		6	12		12			12
10. Te lastig	23	2	25	6		6	29	2	31	2	2	31
11. Ongeregeld	2		2	19		19	21		21			21
12. Kookt zelf	5		5	1		1	6		6			6
13. Principieel				2		2	2		2			2
14. Spijvertering	1	1	2	1	1	1	2	1	3	1	1	3
15. Liever brood	1		1	1		1	2		2			2
16. Elders wonend		1	1		8	8		9	9	9	9	9
Totaal	672	122	794	660	58	718	1332	180	1512	180	180	1512

Bloemlezing uit de redenen die deze rubrieken bevatten:

DAMES

1. Te duur voor mij, niet voor het gebodene.
2. Weinig keus. Weinig vlees. Eten doorgaans koud opgediend. Koud en onsmakelijk. Eentonig voedsel. Bepaalde gedeelten van het jaar wordt er te veel kool gegeten.
3. Als ik op de club eet, heb ik meestal na een uur weer trek. Dit niet als ik thuis eet of zelf kook.
4. Matige verzorging.
5. Koken is plezierig. Ik vind het gezellig op mijn kamer en koken een plezierige afwisseling. Ik houd er niet van met veel mensen te eten. Bezwaar tegen massa. Niet comfortabel. Banken zonder rugleuningen. Altijd voldoende andere adressen om te eten. Club alleen goed bij tijdgebrek, anders bij kennissen. Geen jaargenoten. Het is er 's winters koud.

6. Met verloofde. Met broer. Gehuwd. En familie. Met enige goede vrienden, waaronder van de andere sekse. Stel het gebruik der maaltijd in kleine kring op prijs. V. C. F. huis.
  9. Financiële redenen.
  10. Om 8 uur tijd om te eten, dan is het op of koud. Gemakzucht. Geen zin om naar de club te gaan.
  11. Ongeregelde etenstijden, die niet samenvallen met etenstijden op de club. Er wordt te vroeg gegeten. Te gebonden aan vaste tijd. Ik moet er speciaal voor uit. Te vroeg sluitingsuur. Practica duurt vaak langer dan sluitingsuur. Etensuren conveniëren niet.
- Combinaties:
- 1 en 2. In het V. F. C. huis tegen voordeliger prijs volledige maaltijd van betere kwaliteit.
  - 12 en 5. Zelf koken is gezelliger.

HEREN

2. Weinig vet. Te weinig vlees. Te weinig keuze. Eentonig. De C-tjes willen wel eens in kwaliteit zakken. Zonder zorg toebereid. Niet altijd volgens mijn smaak. Niet smakelijk.
  4. Langzame bediening.
  5. Te weinig jaargenoten. Geen heet jaarclubverband. Heb er geen vrienden. Geen dames. Liever alleen. Obscuur. Kan mij niet verenigen met de daar heersende sfeer, lidmaatschap voor volgend jaar opgezegd. Door langdurige ziekte voel ik me daar niet meer op m'n gemak. Wil mij voor lange tijd onttrekken aan contacten op Sociëteit. Persoonlijke motieven.
  6. Zendingsschool. Internaat. Gehuwd. En familie. Op Sociëteit niet zo economisch als bij verloofde, ook niet aangepast aan bepaalde trek op bepaald ogenblik. Neem van thuis mee. Bij kennissen gratis. Gezelschap buiten L. C. S. Eet met kamergenoot bij Heck. Krijg van Hospita eten gratis. Werkkring.
  9. Geen credit. Persoonlijke en financiële redenen. Geen geld.
  10. Eeturen ongunstig. Liever 's middags warm. Bij slecht weer thuis of elders. Gemakzucht.
  13. Vegetariër.
- Combinatie:
- 9 en 10. Op eigen kamer uit tijdnoed, geldgebrek en gemak.

Opmerkingen

	DAMES						HEREN													
	VVSL-leden			Niet-leden			Corpsleden			Niet-leden			Samen							
	Leiden	Elders	Samen	Leiden	Elders	Samen	Leiden	Elders	Samen	Leiden	Elders	Samen	Leiden	Elders	Samen					
1. Mensa																				
a. positief	13		13	2		2	15		15		15	25		25		25	53		53	
b. negatief	1		1				1		1		1	4		4		4	4		4	
c. andere oplossing	2		2	1		1	3		3		3	1		1		1	4		4	
2. Enquête																				
a. positief	2		2				2		2		2	4		4		4	5		5	
b. negatief	6		6				6		6		6	19		19		19	7		7	
c. adviezen																				
3. Voeding																				
a. Aanvulling	5	1	6	1		1	6	1	6	1	7	14		14		14	23		23	
b. Beperking	8	3	11	2		2	4	10	5	15	17	2		19	9	10	19	26	12	38
4. En familie	3	1	4	8		4	12	11	5	16	9	1		10	33	82	115	42	83	125
5. En pensioen	1		1				1	1	1	1	1	1		1	12	12	13	13		13
6. Spoorstudent(e)		7	7	2		2	4	6	2	11	13			2	7	7	7	7		7
7. Wekstudent(e)								2	2	2	2			2	2	2	2	2	8	10
8. Militaire dienst												3		3	3	3	3	3	1	4
9. Kooft zelf	79	2	81	8		8	87	2	89	15	15	15		15	9	1	10	24	1	25
10. Leven is duur	1		1				1	1	1	1	1	16		16	5	1	6	21	1	22
11. Geen belangst. in warm eten	1		1				1		1	1	1	2		2	1	1	3	3		3
Diversen	7	1	8	2		2	4	9	3	12	3			3	6	5	11	9	5	14
Totaal	128	16	144	26	14	40	154	30	184	140	5	145	118	135	253	258	140	398		

Bloemlezing uit de opmerkingen welke de rubrieken bevatten.

1a. Waarom heeft Leiden geen mensa academica; waarom lijkt de O. G. Z. zoveel en is hij in werkelijkheid zo weinig? Wacht met spanning op een mensa, die goed en goedkoop eten levert. Graag een mensa mits warme maaltijd voor f 0,60 à f 0,75. Idem niet hoger dan f 0,80. Idem met vlees voor minder dan f 1,50; Mensa slaagt alleen wanneer prijzen uiterst laag. Gesubsidieerde mensa!! Felle voorstander voor mensa, vooral ten bate van niet-georganiseerden.

- 1b. Afgezien van prijs heeft sociëteit haar gezelligheid als aantrekkingskracht; dit zou waarschijnlijk vervallen bij mensa. Overgegaan naar Groningen, anders zou ik tot volle tevredenheid op Minerva zijn blijven eten.
- 1c. Eetgelegenheden voor co-assistenten op Academisch Ziekenhuis. Idem voor spoorstudenten, dicht bij A. Z. Idem op laboratoria. Huidige toestand is onbevredigend. Volledige stampotblikken zouden de oplossing kunnen zijn.
- 2a. Hoop dat Leidse studentengemeenschap met uw arbeid gebaat zal zijn. Wens U succes toe. Lof, dankbaarheid, voor de enquête. Acht de enquête van paedagogisch belang.
- 2b. Snertenquête. Is me niet duidelijk hoe U in bepaalde gevallen verandering kunt brengen. Nutteloos, want financiële toestand is de oorzaak en die is niet te verbeteren. Er zal toch wel nooit verandering, laat staan verbetering in komen. Alleen maar last bezorging, komt niets van terecht. Enquêtes helpen niet; de hoeveelste is dit al? Beter geld besteden aan medische keuring. Inlichtingen uit studenkeuring reeds voldoende. Geen verbetering mogelijk gezien geringe animo voor mensa. Twijfel aan de betrouwbaarheid. Door onregelmatig karakter van studentenleven is de benaderingsfactor zo groot, dat de gegevens geen wetenschappelijke basis geven.
- 2c. Toestand verschilt sterk van de ene week op de andere, daarom had beter met een maand als eenheid gewerkt kunnen worden. Gemiddelde prijs is onmogelijk op te geven. Waarom geen enquête naar lunch. Idem ontbijt. Idem gebruik van boter, suiker enz. Idem geld besteed aan Esquire's, borrel en films. Idem nicotine en alcohol. Idem maandinkomen. Idem geestelijke gezondheidszorg. Voor kwaad-denken is genummerde enquête niet anonym (enige studenten hadden het nummer van het formulier geknipt). U schijnt aardappelen, groenten en pudding als een volwaardige maaltijd te beschouwen. Vraag 10 is overbodig wegens vraag 6a en dus dom. Onjuist om de Marshall-geschenken aan een onderzoek te onderwerpen, na 1952 zou de enquête meer zin hebben en pessimistischer resultaten afwerpen.
- 3a. Vitamine C. Davitamon 5. 's Winters levertraan. Noten, pinda's enz. Vis. Tienmaal volledig warm. Sanatogen. Vlees, kaas en eieren.
- 3b. Lust geen koffie. Idem fruit. Mag geen melk gebruiken. Dieet. Vegetarisch dieet om gezondheidsredenen. Vegetarier. Doorgaans geen ontbijt. Ontbijt 's morgens inferieur evenals de meeste spoorstudenten. Geen warm eten als tijd ontbreekt. Idem aan het eind van de maand. Huisgezin kan geen 7 x per week vlees of dergelijke betalen. Ontvang sinds September niets meer van vader uit Indone-

sig, kan sinds November geen pensiekkosten betalen, lengte 1,72 m, gewicht 53 kg. Mag niet zelf koken van hospita wegens etenslucht. Mijn eten is slecht. Idem niet voedzaam. Idem niet genoeg en te weinig vlees.

Combinatie a b: Vul vet-tekort aan met suiker. 's Zomers minder warm eten, meer rauwkost.

4. Gehuwd buitenlander. Gehuwd en 70 jaar oud. Indien niet gehuwd zou mijn voeding heel wat slechter zijn.

5. En pension wegens bijzonder belang van goede voeding omdat ik t. b. c. gehad heb.

7. Vaste betrekking. Volledige werkkring, studie uit liefhebberij. Geef bij geldgebrek les om te kunnen eten.

9. Zelf koken is goedkoper. Idem prettig.

10. Als je t. b. c. in de familie hebt, wordt je wel voorzichtig, maar redelijk goed eten is afgrijselijk duur. Als prijsstijging verder gaat moet ik meer warme maaltijden missen. In jaarclub zijn we het eens, dat maaltijd onder f 2,50 nergens voldoende is. Goed eten op soc. kost f 1,75. Fruit is duur. Een middenstandgezin kan niet bij iedere maaltijd vlees nemen. Moeder krijgt geen vestigingsverhunning voor Leiden en daardoor kom ik niet aan behoorlijk eten toe. Studeer thuis omdat ik anders geen eten krijg. Laatste maanden alles opvallend duurder. Gewone levensbehoeften belachelijk duur. Eten is het eerste waarop bezuinigd wordt. Idem het laatste. Wanneer de grens der verplichte verzekering tot f 4500 wordt opgeschoven, zullen we ons nog meer moeten beperken, want we blijven ons toch particulier laten behandelen.

11. Geen liefde voor eten. Zeven dagen per week warm eten vind ik een overbodige luxe. De voedingskwestie wordt in Holland sterk overdreven (boerenland). De gewoonte om Dinsdag en Vrijdag brood te eten is een overblijfsel van de vleesloze dagen.

12. Behoeft aan korte handleiding met o. a. voedingswaarden van de spijzen; er worden veel foute dingen gegeten, die duurder zijn dan wat gezond is. Behoeft aan kookboek met snel klaar te maken goedkope maaltijden, met enige afwisseling. Als ongeregeld eten ongezonder is, ligt in dit soort vrijheid voor de student misschien een groot gevaar. Vader (arts) heeft goed en geregeld eten als voorwaarde gesteld om op kamer te mogen wonen. Voon in klooster. Idem internaat. Idem V. C. F.-huis. Afgestudeerd, gegevens betreffende '48-49. Pas niet in deze enquête wegens gevorderde leeftijd. Waarom is eten in Leiden zoveel slechter dan in andere universiteitssteden? Er wordt over het algemeen te veel gerookt. Waar blijven de jaarlijkse oproepen voor doorlichting?

Hoofdstuk VI

MELK (vraag 13)

Voor de berekening van het dagelijks melkgebruik per student werd één punt toegekend voor een kop koffie of chocolade, 2 punten voor een glas melk, 4 punten voor een bord pap en 8 punten voor een liter melk. Omdat weinig heren en zeer weinig dames meer dan $1\frac{1}{4}$ liter per dag gebruikten, werd een maximum van 10 punten ingesteld, zodat een melkschaal van 0 tot en met 10 werd gebruikt.

Bij de heren van de medische faculteit, de talrijkste groep, werd onderzocht of er verband was tussen het melkverbruik en volwaardigheid der warme maaltijden. Toen hier geen spoor van correlatie aanwezig bleek te zijn, werd, ter arbeidsbesparing, het melkverbruik verder afzonderlijk onderzocht. Er werd slechts één statistisch betrouwbaar verschil gevonden, n.l. tussen de geslachten, maar dit was dan ook een belangrijk verschil. Het voor de volwaardigheid zo belangrijke verschil tussen thuis en op kamer is dus voor het melkverbruik van geen betekenis. Hier volgen de gemiddelden en de frequentieverdelingen voor dames en heren afzonderlijk.

De aantallen zijn wat kleiner dan bij de volwaardigheid, omdat sommige studenten hun melkverbruik niet hebben vermeld.

	Aantal	Gem. melkgebruik
Dames	800	3,72
Heren	2090	5,66

De dames drinken gemiddeld een glas melk per dag minder.

<u>Frequentieverdeling</u>												
Punten	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Totaal
Dames	56	99	138	122	133	74	61	39	36	14	28	800
Heren	65	105	158	165	305	232	248	169	216	106	317	2090

FRUIT (vraag 14)

Er behoorde op de formulieren vermeld te worden of men al of niet minstens 2 dagen per week fruit gebruikte. Sommige studenten lieten dit na, waardoor de aantallen weer kleiner zijn dan bij de volwaardigheid het geval was. Het belangrijkste verschil werd hier weer tussen de geslachten gevonden. De dames gebruiken veel vaker geregeld fruit:

<u>Geregeld fruit</u>			
	Wel	Niet	%
Dames	737	57	7,2
Heren	1517	545	26,4

Bij de dames bleek geen noemenswaardige invloed van het thuis, of op kamers wonen uit te gaan, wel van het lidmaatschap:

Geregeld fruit

	Wel	Niet	%
V. V. S. L.	630	42	6, 2
Niet-leden	107	15	12, 3

Bij de heren was er onder de kamerbewoners geen invloed van het lidmaatschap. Maar de thuiswonende Corpsleden gebruikten meer, de thuiswonende niet-leden minder fruit dan de kamerbewoners.

Geregeld fruit

	Wel	Niet	%
Heren op kamer	656	378	36, 6
Leden thuis	147	29	16, 5
Niet-leden thuis	714	138	51, 7

Bij de dames werd geen verband tussen het fruitgebruik en de volwaardigheid gevonden, maar de heren die het volwaardigste warm eten, bleken nog meer geregeld fruit te krijgen. Dit verschijnsel was zeer duidelijk bij de niet-Corpsleden, en nauwelijks merkbaar bij de Corpsleden:

Volwaardigheid	Corpsleden Geregeld fruit			Niet-Corpsleden Geregeld fruit		
	Wel	Niet	%	Wel	Niet	%
0 - 1	53	28	34, 6	18	26	59, 1
2 - 4	54	35	39, 3	30	19	38, 8
5 - 7	83	64	43, 5	87	54	38, 3
8 - 10	125	65	34, 2	144	46	24, 2
11	296	95	24, 3	627	113	15, 3
Totaal	<u>611</u>	<u>287</u>	<u>32, 0</u>	<u>906</u>	<u>258</u>	<u>28, 5</u>

Tijd van de warme maaltijd (Vraag 9)

De warme maaltijd wordt overwegend 's avonds gebruikt. Het overwicht van de avond is kleiner bij de heren, die thuis in Leiden wonen, en bij de op kamer wonende heren niet-leden.

A = 's avonds, M = 's middags, W = wisselend, O = onbekend.

	Dames					Heren				
	A	M	W	O	Aantal	A	M	W	O	Aantal
Elders Leden	88, 5	4, 1	5, 7	1, 7	122	88, 7	7, 5	1, 9	1, 9	53
Elders Niet-leden	83, 5	7, 5	7, 5	1, 5	67	81, 5	9, 8	7, 3	1, 4	642
Elders Samen	86, 8	5, 3	6, 3	1, 6	189	82, 0	9, 7	6, 9	1, 4	695
Leiden Leden	70, 6	23, 5	4, 9	1, 0	102	65, 9	28, 5	4, 0	1, 6	126
Leiden Niet-leden	82, 3	11, 8	5, 9	0, 0	17	49, 1	46, 8	3, 6	0, 5	222
Leiden Samen	72, 3	21, 9	5, 0	0, 8	119	55, 2	40, 2	3, 7	0, 9	348
Kamer Leden	96, 5	2, 0	0, 9	0, 6	456	87, 0	6, 2	4, 6	2, 2	739
Kamer Niet-leden	76, 3	15, 8	7, 9	0, 0	38	60, 0	30, 5	7, 9	1, 6	316
Kamer Samen	95, 0	3, 0	1, 4	0, 6	494	89, 9	13, 5	5, 6	2, 0	1055

Hoofdstuk VII

IN HOEVERRE IS HET ONDERZOEK REPRESENTATIEF?

Voor de beantwoording van deze vraag geeft het enige moeilijkheid, dat het begrip „Leids student in het cursusjaar 1949 - 1950" niet scherp omschreven is. Het begin en vooral het einde van de studentenstatus zijn soms moeilijk te bepalen en de commissie heeft er dan ook van af gezien om in het formulier een minimum termijn te noemen, waarin men minstens „Leids student in het cursusjaar 1949 - 1950" geweest moest zijn om in de termen van het onderzoek te vallen. Als een geadresseerde meende niet in de termen te vallen, kon hij dit als „opmerking" in het formulier invullen, of het formulier niet terugzenden.

De formulieren werden in eerste instantie aan alle personen gezonden, die aan het begin van het cursusjaar bij de Universiteit als student geregistreerd waren. Studenten, die zich later in het jaar aanmeldden, of abusievelijk niet geregistreerd waren, vallen dus buiten het onderzoek. Door administratieve fouten heeft voorts een (klein) aantal geregistreerden geen formulier ontvangen, wat van weinig belang mag worden geacht, omdat door deze fouten nauwelijks enige systematische selectie kan zijn veroorzaakt. Belangrijker is de groep van personen, die wel een formulier ontvingen, maar het niet terugzonden, omdat een zekere tegenzin tot antwoorden wel degelijk gecorrelleerd zou kunnen zijn met factoren, die bij dit onderzoek op de voorgrond staan.

In de mogelijkheid om nadere inlichtingen uit deze groep te verkrijgen was voorzien, doordat de formulieren genummerd waren. Terwille van de anonimiteit waren de bij die nummers behorende namen en adressen wel bekend bij het Voorlichtingsbureau van de Voedingsraad, die voor de verzending had gezorgd, maar niet bij het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde, waar de terugontvangen formulieren geopend en statistisch verwerkt werden. Van de niet terugontvangen nummers werd een steekproef van 190 (ongeveer 10%) genomen, waarvan de bijbehorende namen en adressen werden opgevraagd. Bij dit beperkte aantal kon bijzondere zorg worden besteed aan het verkrijgen van een zo groot mogelijk aantal antwoorden. Dank zij de medewerking van het Leids Studenten Corps, kon tenslotte door herhaald huisbezoek nog getracht worden om de personen, die niet op de herhaalde schriftelijke aanmaningen hadden gereageerd nog tot het geven van antwoord over te halen.

Het volgende overzicht bevat de voornaamste numerieke gegevens, van belang voor een beoordeling van de representatieve waarde van het bewerkte materiaal.

A. In eerste instantie verzonden formulieren

Volledig ingevuld		2900
Onvolledig ingevuld		34
Blanco		4
Langdurig ziek, dieet	4	
Militaire dienst	21	
In het buitenland	2	
Geen student	27	
Niet in de termen vallend		54
Twee formulieren ontvangen	24	
Onbestelbaar	46	
Administratieve fouten		70
Spontaan antwoord		3062
Geen antwoord in eerste instantie		1852
In eerste instantie verzonden		4914

B. Steekproef uit de niet in eerste instantie antwoordende nummers

Ingevuld		90
Blanco		1
Militaire dienst	8	
Geen student	42	
Niet in de termen vallend		50
Twee formulieren ontvangen	9	
Onbestelbaar	17	
Administratieve fouten		26
Antwoord op aanmending		167
Ook in tweede instantie geen antwoord		23
Grootte van steekproef		190

Men kan zich als eerste vraag stellen hoe groot het aantal in aanmerking komende personen ongeveer geweest is, als men de nadere definitie aan de betrokkenen zelf overlaat. In de groep A vielen 54 personen en in groep B 50 personen niet in de termen. Omdat groep B slechts een steekproef van ongeveer 10% bedraagt, moet het laatste cijfer met 10 vermenigvuldigd worden, wat een totaal van ongeveer 550 oplevert, van personen die volgens hun eigen mening niet in de termen vallen. Trekt men dit af van het aantal in eerste instantie verzonden formulieren, dan komt men op een totaal van ongeveer 4350 studenten. Hierbij is geen rekening gehouden met de niet geregistreerde studenten, maar daar staat tegenover dat vermoedelijk niet tegenover elk dubbel verzonden formulier een student staat, die geen formulier heeft ontvangen, dat niet met ieder onjuist adres een student correspondeert en dat de personen, die ook in tweede instantie geen antwoord gaven ook wel niet allemaal studenten zullen zijn geweest. Dit laatste is zelfs bijzonder waarschijnlijk, omdat reeds onder de personen, die in eerste instantie niet hebben geantwoord een veel groter percentage niet in de termen bleek te vallen, dan onder de spontaan antwoordenden.

De belangrijkste vraag is, voor hoeveel percent van de studenten de ontvangen inlichtingen representatief kunnen worden geacht. Daar er door de administratieve fouten wel geen selectie zal zijn veroorzaakt,

kunnen deze zonder bezwaar buiten beschouwing worden gelaten. In groep A kwamen 70 administratieve fouten aan het licht, in groep B 26, wat een totaal oplevert van ongeveer 70 plus 26 of 96 personen. De overblijvende populatie telt dus ongeveer 4350 - 350 = 4000 personen. Het aantal personen hiervan, dat niet bereid scheen te zijn om een formulier in te vullen en dus principieel onbruikbaar was voor de enquête, is ongeveer tien maal het aantal blanco inzenders of hardnekkige zwijgers in groep B, plus het aantal blanco inzenders in groep A, dus ongeveer 250 personen of ongeveer 6% van de ongeveer 4000 in aanmerking komende studenten, die een formulier ontvangen hebben. Die + 250 personen zijn de enigen waarvan geheel geen inlichtingen beschikbaar zijn. De beschikbare inlichtingen zijn dus representatief te achten voor + 2750 personen of + 94% van alle in aanmerking komende studenten. Van deze groep zijn evenwel slechts de 2900 spontaan terugontvangen volledig ingevulde formulieren in de vorige hoofdstukken besproken. Daarnaast zijn nog beschikbaar de 34 onvolledig ingevulde spontaan terugontvangen formulieren en de 90 ingevulde formulieren uit de steekproef.

Deze 3 groepen zullen worden aangeduid met A, B en C. Er zal worden nagegaan in hoeverre B en C afwijken van A.

Groep	A	B	C
Woning			
Thuis	1351	19	41
Op kamer	1549	10	45
Onbekend	0	5	4
Geslacht			
Dames	802	3	23
Heren	2098	25	67
Onbekend	0	6	0
Lidmaatschap	1598	17	40
Wel	1302	15	50
Niet	0	2	0
Onbekend			
Jaar van aankomst			
Vóór 1945	143	1	4
1945 - 1948	2241	25	71
1949	516	6	15
Onbekend	0	2	0

Volwaardigheid	A		B		C	
	Thuis	Kamer	Thuis	Kamer	Thuis	Kamer
0	18	120	1	2	0	5
1	4	36			0	1
2	11	94		1	1	5
3	5	35			0	4
4	8	57		1	0	0
5	35	147		1	1	8
6	34	68	1	1	2	1
7	39	108			0	1
8	111	199	1	2	5	4
9	39	90	2		1	3
10	51	50	1		0	1
11	996	545	12	2	31	12
Totaal	1351	1549	19	10	41	45
Gem.	9,94	7,33	9,67	5,50	9,98	6,16

In het volgende overzicht staan enige belangrijke vergelijkende gegevens van de drie groepen.

Van de beide groepen, die met A vergeleken moeten worden, is groep B veel onbelangrijker dan groep C. Niet alleen is het aantal waarnemingen veel geringer (34 tegen 90), maar bovendien vertegenwoordigt groep C als steekproef een tien maal zo grote populatie, terwijl groep B slechts als een numeriek onbelangrijk aanhangsel van groep A te beschouwen is, dat ter wille van de arbeidsbesparing niet tegelijk met A geanalyseerd werd. Bij de vergelijking van B met A schijnt het dat de thuiswonenden meer dan de kamerbewoners, de heren meer dan de dames en de onvolwaardige etende kamerbewoners meer dan de volwaardig etende, de neiging hadden om het formulier onvolledig in te vullen. Wegens de geringe sterkte van groep B, bereikt echter de betrouwbaarheid van geen van deze verschillen de conventionele 95% drempel, bij overschrijding waarvan een gevonden verschil doorgaans als niet toevallig wordt beschouwd. In ieder geval geeft groep B geen noemenswaardige correcties op de door groep A opgeleverde uitkomsten.

Vergelijking van groep C met groep A levert een verschilpunt op dat de genoemde drempel wel overschrijdt. De lagere gemiddelde volwaardigheid van de kamerbewoners in groep C (6,16 tegen 7,33) is zeker niet toevallig. Blijkbaar gaat een tegenzin tot antwoorden vaak samen met een slechte volwaardigheid der warme maaltijden. Het uit groep A berekende cijfer van 7,33 voor de gemiddelde volwaardigheid der kamerbewoners is dus blijkbaar nog iets te hoog. Na correctie op grond van de uitkomsten van groep C komt men op een schatting van 7,05.

De ongeveer 250 studenten, die ondanks alle aanmaningen niet verkozen te antwoorden, gaven hierdoor blijk van een nog grotere tegenzin tot antwoorden dan de studenten van groep C, waarvoor aangetoond kon worden dat zij zich, meer dan toevallig, wat de volwaardigheid der warme maaltijden betreft ongunstig van groep A onderscheiden.

Het lijkt daarom weinig aannemelijk dat die onbekende groep zich juist gunstig van A zou hebben onderscheiden. De conclusie lijkt gerechtvaardigd, dat de gegevens in de vorige hoofdstukken, die uitsluitend aan de antwoorden van groep A ontleend zijn, eerder een te gunstig dan een te ongunstig beeld geven.

ONDERZOEK NAAR DE VOEDING VAN DE LEIDSE STUDENTEN

UITGAANDE VAN
HET VOORLICHTINGSBUREAU VAN DEN VOEDINGSRAAD
IN SAMENWERKING MET
HET INSTITUUT VOOR PRAEVENTIEVE GENEESKUNDE EN
DE LEIDSE STUDENTEN CONTACT COMMISSIE.

De samenstelling van de voeding is van grote invloed op de gezondheid. Men kan soms nog jaren daarna de nadelige gevolgen ondervinden van het, gedurende geruime tijd, geregeld gebruik van een onvolwaardige voeding.

Voor bepaalde groepen geldt dit in het bijzonder.

Eén der kwetsbare groepen is de groep „Studenten”. Het is derhalve van belang de voedingstoestand van de studenten te kennen, opdat zonodig maatregelen ter verbetering genomen kunnen worden.

Voor het slagen van het onderzoek is het noodzakelijk dat iedere student vóór 15 Februari 1950, doch liefst zo spoedig mogelijk zijn formulier ingevuld zendt naar het Instituut voor Praeventieve Geneeskunde.

Men behoeft het formulier slechts in te vullen, dubbel te vouwen, dicht te plakken en in een brievenbus te werpen!

De enquête is anoniem. Om administratieve reden zijn de formulieren genummerd.

Wij danken U bij voorbaat voor Uw medewerking!

Nummer 4613

Enquêteformulier

1. Faculteit :	.....		
2. Jaar van aankomst :	.....		
3. Geslacht :	.....		
4. Lid : L.S.C. V. V. S. L. Conf. Ver. Faculteit	☐ *) ☐ ☐ ☐		
5. Is Uw studieadres : Leiden, Leiderdorp, Oegstgeest of elders?	Leiden, Leiderdorp, Oegstgeest, elders. **)		
6a. Hoeveel dagen per week gebruikt U een volledige warme maaltijd? Invullen kolom I. Een volledige warme maaltijd be- staat uit : groente, aardappelen of rijst en vlees, waarbij in plaats van vlees ook vis, ei, kaas, of peulvruchten of een nagerecht van melk gebruikt kan worden.	I	II	III
	..... × per week		
6b. Hoeveel dagen per week komen er in de warme maaltijd slechts groenten, aardappelen en jus voor? Invullen kolom II. Vlees of een ander equivalent ge- recht wordt hier dus niet bij ge- geten.		..... × per week	

6c. Hoeveel dagen per week eet U een warme maaltijd die nog onvollediger is dan 6b? Invullen kolom III.			× per week
7. Wat betaalt U gemiddeld voor elk dezer soorten maaltijden?	f	f	f
8. Hoeveel maal per week gebruikt U deze maaltijden: op Sociëteit op Club in huisgezin op eigen kamer restaurant cafétaria (diversen)	× × × × × × ×	× × × × × × ×	× × × × × × ×
9. Pleegt U tussen de middag of 's avonds warm te eten?	's avonds/'s middags **)		
10. Hoeveel dagen per week gebruikt U geen warme maaltijd?	× per week		
11. Indien U lid bent van L.S.C. of V.V.S.L. en nochtans niet eet op sociëteit of club, kunt U daarvan dan de reden opgeven?			
12a. Indien U niet elke dag een volledige warme maaltijd gebruikt, geschiedt dit dan om financiële redenen?	ja/neeen **)		
12b. Zijn er andere redenen?			
13a. Hoeveel glazen melk of karnemelk gebruikt U geregeld per dag? b. Hoeveel koppen koffie met melk drinkt U per dag? c. Hoeveel borden pap of yoghurt gebruikt U per dag?	glazen	koppen	borden
14. Gebruikt U tenminste 2 dagen per week fruit?	ja/neeen **)		
15. Eventuele opmerkingen.			

*) Betreffende hokje zwart maken.
 **) Doorhalen wat niet het geval is.